

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата психологічних наук, доцента,
завідувача кафедри освітньої реабілітації осіб з порушеннями зору
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Сасіної Ірини Олександрівни

на дисертаційну роботу Козулі Віталія Михайловича

«Імплементация політики інклюзії у Європейському просторі вищої освіти»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

із галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Проблема формування інклюзивного простору вищої освіти належить до пріоритетних напрямів сучасної освітньої політики. Її значення визначається активним впровадженням принципів рівності, недискримінації, доступності, соціальної справедливості, поваги до різноманіття та повноцінної участі кожної особи в академічному й суспільному житті. У Європейському просторі вищої освіти інклюзія поступово набула статусу не окремого напрямку підтримки певних категорій здобувачів, а наскрізної характеристики якості освітнього процесу, соціальної відповідальності та демократичності університетської освіти.

Для України ця проблематика має особливе значення. Євроінтеграційний курс держави передбачає узгодження національної політики у сфері вищої освіти з принципами та рекомендаціями Європейського простору вищої освіти. Разом з тим повномасштабна війна зумовила зростання чисельності осіб, які можуть потребувати постійної або тимчасової підтримки під час вступу до закладу вищої освіти, освітнього процесу, професійної підготовки та соціальної інтеграції. Йдеться про осіб з інвалідністю, ветеранів і ветеранок, військовослужбовців після поранень, внутрішньо переміщених осіб, а також представників інших вразливих груп.

За таких умов політика інклюзії не може зводитися лише до архітектурної доступності або створення спеціальних умов навчання для окремих здобувачів освіти. Вона має охоплювати нормативно-правове регулювання, стратегічне та інституційне управління, кадрове і фінансове забезпечення, доступність цифрових

та інформаційних ресурсів, гнучкість освітнього процесу, участь здобувачів у прийнятті рішень, психосоціальну підтримку, моніторинг і постійне вдосконалення університетських політик.

Актуальність дисертації В. М. Козулі посилюється тим, що автор розглядає інклюзію як багаторівневу політику, яка формується внаслідок взаємодії наднаціонального, національного та інституційного рівнів управління. У роботі поставлено важливе для теорії та практики вищої освіти наукове завдання – теоретично обґрунтувати імплементацію політики інклюзії в Європейському просторі вищої освіти та розробити рекомендації щодо її вдосконалення у національній системі вищої освіти.

Отже, тема дисертації відповідає сучасним суспільним запитам, напрямам розвитку педагогічної науки, політики і лідерства у вищій освіті та має беззаперечну наукову і практичну актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами.

Дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідних тем відділу взаємодії вищої освіти та ринку праці Інституту вищої освіти НАПН України «Механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці» (НДР 0112U002214, 2022–2024 рр.), «Механізми розвитку інноваційної діяльності університетів в умовах повоєнного відновлення України» (НДР 0125U000523, 2025–2026 рр.). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України (протокол від 21 січня 2021 р. №1/8), уточнено Вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України (протокол від 29 грудня 2025 р. №15).

Зміст дисертації відповідає зазначеним темам, оскільки розкриває механізми інституційної трансформації університетів, взаємозв'язок державної освітньої політики та університетської автономії, а також значення інклюзивної вищої освіти для формування людського потенціалу та соціального відновлення України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, результатів і висновків.

Логіка дослідження визначається послідовним переходом від теоретичного аналізу проблеми до вивчення європейської політики інклюзії, нормативно-правових та інституційних умов її реалізації в Україні, обґрунтування концептуальних засад і розроблення практичних рекомендацій.

Мета дослідження узгоджується з визначеними завданнями. Перше і друге завдання реалізовано переважно у першому розділі, третє – у другому, четверте і п'яте – у третьому. Загальні висновки сформульовано відповідно до логіки та послідовності розв'язання поставлених завдань.

Для отримання наукових результатів Віталій Михайлович Козуля використав комплекс взаємопов'язаних методів: теоретичний, історіографічний, ретроспективний, структурно-функційний і порівняльний аналіз, узагальнення, проектування та графічне моделювання. Застосовані методи відповідають характеру теоретико-аналітичного дослідження та дають змогу систематизувати наукові й нормативні джерела, простежити розвиток європейської політики інклюзії, порівняти інституційні практики та сформулювати пропозиції для вдосконалення української системи вищої освіти.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів забезпечуються опрацюванням широкої джерельної бази, що охоплює праці українських і зарубіжних науковців, міжнародні документи, підсумкові документи конференцій міністрів країн-учасниць Болонського процесу, звіти про його реалізацію, матеріали Європейської комісії, університетських асоціацій та альянсів, а також національні нормативно-правові акти і стратегічні документи.

Структура, зміст дисертації та основні здобутки автора.

Структура дисертації відповідає меті та завданням дослідження й забезпечує послідовне розкриття проблеми імплементації політики інклюзії у Європейському просторі вищої освіти. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 196 найменувань, та додатків.

У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз теоретичних засад політики інклюзії у сфері вищої освіти, систематизовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження, уточнено зміст базових категорій та висвітлено історичний розвиток інклюзії у вищій освіті. Важливими результатами цього розділу є авторське трактування поняття «інклюзивне навчання у вищій освіті» та періодизація розвитку нормативно-правового регулювання інклюзії у національній системі вищої освіти.

Другий розділ розкриває європейський вимір дослідження. Автор аналізує документи Болонського процесу, звіти, матеріали європейських інституцій і практики закладів вищої освіти. Переконаливо простежено перехід від загального

проголошення соціального виміру до формування комплексної політики інклюзії, що поєднує нормативне регулювання, інституційну підтримку, використання даних, моніторинг та залучення зацікавлених сторін. Вагомими результатами є виявлення особливостей імплементації політики інклюзії у Європейському просторі вищої освіти, аналіз її розвитку в межах Болонського процесу, авторська класифікація документів, що регламентують відповідну політику, а також узагальнення успішних практик провідних європейських університетів.

У третьому розділі проаналізовано сучасний стан імплементації політики інклюзії у системі вищої освіти України на національному та інституційному рівнях. Автор досліджує нормативно-правове регулювання, сильні й слабкі сторони національної практики, а також конкретні механізми реалізації інклюзивної політики в закладах вищої освіти: діяльність центрів і служб супроводу, доступність освітніх ресурсів, міжнародне співробітництво, підготовку науково-педагогічних працівників, менторські та асистентські практики. На основі проведеного аналізу розроблено концептуальні засади вдосконалення політики інклюзії, запропоновано модель її реалізації на національному й інституційному рівнях та сформульовано практичні рекомендації щодо нормативно-правового, організаційного й методичного забезпечення.

Отже, структура дисертації відображає послідовність у проведенні дослідження від теоретичного обґрунтування проблеми та аналізу європейського досвіду до оцінювання української практики й розроблення авторських пропозицій. Це забезпечує логічну завершеність дослідження та належний рівень представлення його основних наукових результатів.

Повнота викладення та апробація результатів дослідження.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, методологічному семінарі та фахових семінарах Інституту вищої освіти НАПН України протягом 2020–2025 років. Результати дослідження були представлені на міжнародній науковій конференції The VIII International Science Conference «Impact of modernity on science and practice» (Мадрид, Іспанія), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті» (Київ, Україна), Конференції EELA «Європейський вимір освіти в Україні майбутнього»

(Київ, Україна), методологічному семінарі «Тенденції та особливості взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах війни та повоєнного відновлення України» (Київ, Україна) та фахових семінарах Інституту вищої освіти НАПН України.

Наукові результати дослідження висвітлено у чотирьох статтях і матеріалах науково-практичних конференцій. Тематика публікацій охоплює теоретичні засади інклюзивного освітнього середовища, нормативне забезпечення інклюзії, розвиток відповідної політики в межах Болонського процесу та аналіз практик українських університетів. Особистий внесок здобувача у працях, підготовлених у співавторстві, визначено в дисертації та узгоджено з представленими результатами.

Ступінь наукової новизни основних результатів дослідження.

Наукова новизна дисертації визначається системним обґрунтуванням імплементації політики інклюзії у Європейському просторі вищої освіти та розробленням напрямів її адаптації до системи вищої освіти України. Автором виявлено тенденцію комплексної імплементації політики інклюзії у Європейському просторі вищої освіти; визначено принципи, цінності й методологічні підходи до її реалізації, здійснено періодизацію розвитку інклюзії у вищій освіті України та розроблено класифікацію документів, що регламентують відповідну політику.

Важливими науковими здобутками є удосконалення поняттєво-термінологічного апарату, зокрема уточнення змісту поняття «інклюзивне навчання у вищій освіті», а також подальший розвиток теоретичних і практичних засад упровадження європейського досвіду у діяльність українських закладів вищої освіти. Сукупність зазначених результатів поглиблює теоретичні уявлення про політику інклюзії у вищій освіті та механізми її реалізації на різних рівнях управління.

Практична цінність результатів дослідження.

Значним здобутком дисертаційної роботи В. М. Козулі є розроблення конкретних пропозицій щодо вдосконалення імплементації політики інклюзії у просторі вищої освіти на національному та інституційному рівнях. Особливий практичний інтерес становлять пропозиції щодо уточнення законодавчого визначення осіб з особливими освітніми потребами; включення цілей і заходів політики інклюзії до операційних планів реалізації Стратегії розвитку вищої

освіти; розроблення Національного рамкового стандарту та рекомендацій з імплементації політики інклюзії у закладах вищої освіти; удосконалення державного статистичного обліку; інтеграції інклюзії в системи забезпечення якості, моніторингу та коригування освітньої політики. Важливим прикладним результатом є обґрунтовані автором концептуальні засади та модель імплементації політики інклюзії на національному й інституційному рівнях.

На інституційному рівні практично значущими є рекомендації щодо прийняття локальних програмних документів; створення підрозділів супроводу здобувачів з особливими освітніми потребами; забезпечення фізичної, інформаційної та цифрової доступності; підвищення компетентності науково-педагогічних працівників; адаптації освітніх програм; розвитку менторства та психологічної підтримки учасників освітнього процесу.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Використані в дисертації положення, дані та висновки інших авторів супроводжуються бібліографічними посиланнями. Авторські таблиці, класифікації, схеми й модель відповідно позначено. У вступі визначено особистий внесок здобувача у спільні наукові публікації.

За результатами змістового аналізу дисертації ознак фабрикації, фальсифікації або некоректного запозичення не виявлено. Остаточна оцінка академічної доброчесності має враховувати офіційний звіт перевірки дисертації на наявність текстових збігів.

Зауваження та рекомендації щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи науковий рівень, цілісність і практичну спрямованість дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне зупинитися на окремих положеннях, що мають уточнювальний і рекомендаційний характер.

1. Безперечною перевагою дисертації є ґрунтовний аналіз європейського досвіду імплементації політики інклюзії та визначення орієнтирів для національної системи вищої освіти. Практичну цінність дослідження посилює більш детальне обґрунтування механізмів адаптації окремих європейських практик до умов функціонування українських закладів вищої освіти з урахуванням викликів воєнного стану, ресурсних обмежень і відмінностей нормативного та інституційного середовища.

2. Позитивної оцінки заслуговує запропонована автором модель імплементації політики інклюзії на національному та інституційному рівнях. Її наукове та практичне значення було б ще переконливішим за умови визначення індикаторів доступності, участі, академічної успішності, завершення навчання, задоволеності здобувачів та ефективності наданої підтримки.

3. Заслуговує на схвалення поєднання аналізу нормативно-правового забезпечення з вивченням інституційних практик європейських та українських університетів. Водночас методологічну прозорість даної складової дослідження посилило б повніше обґрунтування критеріїв відбору закладів вищої освіти, визначення практик як «найкращих», меж репрезентативності отриманих результатів та критеріїв застосування запропонованих оцінок. Розширення аналізу успішних українських практик також дало б змогу повніше врахувати різноманітність типів, регіонального розташування та ресурсних можливостей закладів вищої освіти.

4. Науковий інтерес становлять здійснена автором періодизація розвитку інклюзії та сформований поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Для підвищення концептуальної чіткості роботи доцільно конкретизувати критерії розмежування етапів концептуалізації, формалізації та імплементації політики інклюзії, усунути окремі хронологічні неузгодженості, послідовніше розмежувати поняття «політика інклюзії», «соціальний вимір», «інклюзивне навчання», «особливі освітні потреби».

Висловлені зауваження та рекомендації мають уточнювальний і дискусійний характер, не знижують наукової та практичної цінності дисертації й не впливають на її загальну позитивну оцінку. Вони спрямовані на посилення доказовості, методологічної визначеності та практичної застосовності отриманих результатів.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Представлена до захисту дисертація Козулі Віталія Михайловича «Імплементація політики інклюзії у Європейському просторі вищої освіти» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій розв'язано актуальне наукове завдання щодо теоретичного обґрунтування імплементації політики інклюзії у Європейському просторі вищої освіти та визначення напрямів її вдосконалення у національній системі вищої освіти. Одержані результати характеризуються науковою новизною, мають теоретичне і практичне значення

для розвитку освітніх, педагогічних наук та практики формування й реалізації інклюзивної політики у сфері вищої освіти. Автор продемонстрував здатність до самостійного наукового пошуку, системного опрацювання широкої джерельної бази, обґрунтованого застосування комплексу дослідницьких методів, формулювання висновків і практичних рекомендацій.

Дисертація за актуальністю, науковою новизною та практичною значущістю повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, визначеним у п. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Козуля Віталій Михайлович заслуговує присудження ступеня доктора філософії PhD із галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри освітньої реабілітації
осіб з порушеннями зору
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Підпис **Ірина САСІНА**
ЗАВІРЯЮ: зав. канцелярією Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
Підпис *[signature]*
« 20 » 08 2026 р.